

Г. Димитров. Емпирична реконструкция на политическите взаимодействия в историята на българската интеграция в Европейския съюз (Изследване върху спомените на участници в процеса)

Дисертационен труд за присъждане на научната степен доктор по политически науки (шифър 3.3. Политически науки – изследвания на европейската интеграция)

(Рецензия от проф. д.н.к. Иван Еленков)

Дисертационният труд представлява задълбочено, прецизно обстоятелствено научно изследване, организирано в сложно структурирани десет глави с множество неизбежни вътрешни подразделения, “Библиография” и приложения.

Предметът и целите му се разкриват в изчерпателно обосновани, строго систематично промислени разбирания за съвременния свят, концептуално разгърнати в широко простряна мрежа понятия, рационализиращи произтеклото време през 20 век и началните десетилетия на настоящето столетие: модерност, капитализъм, модернизация, геополитически контекст, Европа, европеизация, евроинтеграция, общество, модерни общества, национални общества, цивилизации и цивилизационни ценности; всички те са свързани вътрешно в носещия корпус на произведението. Динамичният елемент, който произтича и споява горепосочените, се разгръща в многовариантността на триединството *polity*, *politics* и *policy* като енергия на напрегнати, активни и стремителни обществени сили, отразени в институционални структури, индивидуалности и персонални актове, насочени към решения на човешката ситуация в съвременността. Изследването на

Георги Димитров проследява изключително обстойно и задълбочено тяхното особено „характерно проявление“ (с. 20) в протежението на българския евроинтеграционен процес.

Източниците и подборът на емпирия, поставените и разрешени блестящо методологически проблеми, заявената позиция към наличната академична и експертна литература, както и авторовата самопреценка, заслужават специално внимание в домогването към оценка на обсъжданото по настоящите страници произведение.

„Настоящото изследване, пише авторът на с. 57, се придържа към методологическия императив на Ерик Ериксън, който сме цитирали многократно като базисна научна ориентация – *значимостта на всеки факт в една ситуация произтича от смисловия му принос за проясняването на другите факти в нея, а и самият той черпи своя нов, обогатен смисъл от това допринасяне*“.

Това обяснява многоизмерността на строго първични градива – факти, случки, събития, случаи, обстоятелства и явления, организацията им и техния анализ. В центъра на проведеното изследване са положени десетки богато съдържателни интервюта с отговорни лица на различни високи правителствени и експертни позиции, снети на повече от 1200 страници. По тях Димитров, реконструира нишката и гради тъканта на своето повествуване – съвкупният експертен и публичните дискурси, но, нека отбележим, съвкупният експертен дискурс, възсъздаван по аналитичната линия на разгадаване и оценка на смисловата му систематика относно българския евроинтеграционен процес (с. 59). По нея линия авторът стига на с. 120 до разпознати 8638 (осем хиляди шестстотин тридесет и осем) „...обособени различни смислови акценти, съдържащи диаметрално противоположни гледни точки по няколко стотин

частни въпроси, а в не малък дял от случаите - и за вътрешно противоречиви виждания в индивидуалните становища“. Както стига и до друга, не по-малко респектираща цифра на с. 302: „Анализът на целия информационен масив позволи да бъдат разпознати 2693 назовавания на конкретни факти (на интеграционното взаимодействие и отношения, в пределите на, както сам казва авторът – „интеграционната галактика със звезди гиганти и звезди джуджета“ б. м., И. Е.), в които по някакъв начин е отбелязана съответна страна или нейни представители“.

Наред с това той подема и решава редица „технически“, „периферни“ методологически въпроси досежно набирането и използването на специфичната емпирия, от порядъка на такива, каквито за пример бих посочил повдигнатите от него на с. 176 и след нея, питания, около въпросника на полустандартизираното интервю с българските евроинтегратори, или пък основанията му за остра критика, преценка и анализ на „текстовата реалност“ на мониторинговите доклади на Европейската комисия за България като източник, явяващ се „...основен публичен израз на протеклото взаимодействие между двете основни страни в процеса и (които, б. м., И. Е.) *съдържат/проявяват в себе си характера на това (евроинтеграционното, б. м., И. Е.) взаимодействие...*“ и пр. В това отношение следва да бъде изтъкнат демонстрирания анализ на концептуалните схеми на с. 149 и следващи, който придава статут на постигнатия от него начин на работа като методологически образец на бъдещи изучавания в областта – примерно – отчитането там на различните степени на генерализация в споменатите концептуални схеми, типологизация на изказванията на респондентите според структурата на водещата в тях теза, нюансировки на същата, отенъци на гледищата с препратки към други, сходни или противоположни позиции по

случая и т. н. И още нещо, много важно за методологията на труда като цяло – рамковите съдържателни уговорки и методологическите допускания на Димитров по изследвания сюжет не се задават еднократно, в началото, както примерно е обичайното, а се изменят и допълват до самия край на дисертационния труд съобразно все новите и новите, и новите, изследователски усложнения в хода на изложението.

Мощната емпирия на неговото изследване върху структурата на съвкупния дискурс за евроинтеграционния процес прави убедителното, плътно очертаното дискурсивно пространство и изправените в него водещи дискурсивни фигури, установени посредством представената по-горе реконструктивна процедура, да бъдат мислени в техните бързо подвижни и неспирноменящи се разположения. Анализът на Димитров разкрива властовите сили, институции и/или персоналии, стаени зад дискурсивните вариации, анализът му явява кому е наложително, кой, и кога, е овластен да се изказва за присъединяването на България към Европейския съюз, кой на кого говори, с което се осветява и отношението към онзи, комуто се говори, конкретните цели в точно дадено време, с които се прави това; неговият анализ показва, от колко високо кога, какво се казва, от какви позиции как се изричат становища за евроинтеграцията, той в последна сметка прави прозирно, защо е *трябвало* да се говори изобщо за присъединяването на България, защо е станало точно по този начин, и, накрая, какво накрая стои вследствие всичко произтекло в обсега на този съдбовен исторически процес.

На тази методологическа и източникова основа тече естествената свързаност и трезвото, дистанцирано, не рядко и остро критично, разграничение от многобройните авторитети из днешната и по-далечната от днес философска, историческа, политологическа и в частност, специализираната и експертна книжнина по европеистика и европейски

въпроси, спрямо които, на всичкото отгоре, авторът показва и безукорна начетеност. Изказаните от него преценки и анализи на горепосочените въвеждат обсъжданото от нас в момента произведение в центъра на дебата за съвременна Европа, сред който гласът Димитров несъмнено добива не само важно, но и определящо формиращо значение. Като много важен завършек в тази връзка, и като авторово саморазбиране за това, посочвам параграфа във финализиращите труда страници „Значение на проведеното изследване за политическите науки“ (с. 791 и сл.).

Нека бъде съзнавано и обстоятелството, че книгата не пада изневиделица, а иде обобщение на десетилетен опит на нейния автор като организатор, ръководител и участник в многобройни предходни национални и международни научни проекти с подчертано отражение и категорично влияние върху професионалната колегия, изразено и споделяно чрез многократни позовавания на творческото му име.

От изтъкнатото до тук става ясно, защо същият е непримирим към възприемането на политиката за разширяване на Европейския съюз като природен развой, украсяван от предводителството на също толкова природно възвишаващи се инстанции, както и основанията тази политика да бъде разглеждана от него в дисертационния труд като израз на човешко, твърде човешко, дело. Изследователският процес следва страница по страница, разгадавайки илюзии, откривайки интуитивни ценностни нагласи, страсти, надежди, не рядко манипулативност, натиск, сила, немощ, слабости, инертност, леност, неприязън и симпатии, надделяване, неразбиране и истинско разбиране с висока експертна компетентност..., всички, ако приведем неговите думи от с. 141 – съпроводени неизменно винаги със „...силни положителни или отрицателни емоции“.

Така се очертава една много съществена критичната линия в книгата, която ще представя

най-кратко с думи на автора от няколко места в изследването му: на с. 119 „От тези позиции става разбираема също и категориална несъизмеримост на този уникален и удивителен проблемен предмет към базисните предпоставки на рационализма. Плътното осмисляне на такъв предмет ще докаже неадекватността на интерпретациите на Източното разширяване на ЕС в перспективата на „формалната рационалност“ (Вебер), която обаче е мейнстриим в изследванията на този исторически процес. (Кое то и като критика на споменатия научен колос е безпрецедентно, б.м., И. Е.) По-нататък на с. 323, заключавайки с едно изречение – „Това просто няма как да е така, ако процесът би бил рационално промислен, систематично подготвен и последователно реализиран като политически проект, в строгия смисъл на думата“. На с. 633 – „Горепредставените обективни данни... дават твърде слаба подкрепа на базисното допускане на доминиращия в академичната литература рационален институционализъм в обяснението на Източното разширяване на Европейския съюз“. Или на с. 781 – „Така както на предметно равнище ЕК механично възпроизвежда своя опит от предишните разширявания по приоритетен пренос на *acquis* като основно съдържание на подготовката за членство в ЕС, макар да е безвъпросно ясно, че задачата за присъединяване на обществата от СЦИЕ е от съвършено друг порядък спрямо предходните разширявания, по абсолютно същия начин рационалният институционализъм изобщо не забелязва съществената различност на Източното разширяване на ЕС...“ Тъкмо тази критична линия довежда до забележителното „Заключение относно поуките от знанието за интеграцията в ЕС за нейното бъдеще и бъдещето на науката за европеизацията“, и това, което авторът намира с горчива

нееднозначност като оправдание и смисъл за съществуването на социалните науки като даващи „по-добро разбиране“ за интересуващите ни проблеми...“ (769 с.).

Представените в дисертационния труд характеристики на цивилизационните модели и виждания относно развитието и взаимодействията им излизат в много смислови и понятийни разновидности: цивилизационно наследство, цивилизационен преход, цивилизационна преориентация, цивилизационен избор, „цивилизационната дълбочина на ЕС като тип обществена система“ (с. 189), „логиката на фундаменталната цивилизационно-преобразуваща задача на европеизацията“ (с. 308), „цивилизационно-символни параметри“ (на с. 655, във връзка с визовия проблем), „цивилизационна трансформация“ (с. 525), „цивилизационна цел“ (с. 225) „решение на цивилизационната задача“, „цивилизационна съвместимост“ (762), цивилизационна инертност, цивилизационна резистентност (с. 38), „цивилизационна преориентация“ (с. 800) и др.

Това изброяване на вариациите правя не случайно. С тях са свързани най-вълнуващите микро-сюжети, отделните блестящи социологически студии, огряващи най-ярките страници на книгата: за „трудовия етос“ (на с. 80), за общността и съдружието, за приятелството и сътрудничеството, за цивилизационната и политическата значимост на конкуренцията (698 и сл.), за „вземането“, „даването“, „помощта“ и легитимността на понятието „полза“, както и обосноваването категориално различие между помощ и полза на с. 492-493. В същия ключ са представени решенията на ключовите случаи с пряко познавателно отношение към нашия европрисъединителен процес като случая АЕЦ „Козлодуй“, КТБ, случая „Кремиковци“, неизчислимите символно-манталитетни измерения на купуването и продаването земя на чужденци (с. 691), изключително важното значение на „визовия въпрос“ в хода на развитието на процеса, в същия план

авторът придава рационален статут и анализира проникновено десетки клишета от текущото медийно говорене и из публичността изобщо. Приглушено, но постоянно се усеща като подземен тътен в книгата въпросът за ценностите, които представляват неясното домогване към „нормализация на живота“, сами по себе си „нищо особено“, но същностна форма на свободата като „очевидност на всекидневния опит“ (с. 7 и мн. др.).

Накрая, но никак не на последно място, в пряко отношение към всичко това – анализът му огромното число конкретни положения, посветени на корупцията. Изключително важно в същата връзка стои изключително обстоятелственото и пронизващо докрай съдържанието на книгата, осмисляне на въпроса за върховенството на правото като „фундаментална ценност на цялостния обществен живот, като защита на човешкото достойнство и неприкосновеността на живота и частната собственост срещу всякакви посягателства, включително от държавните институции“ (на с. 82 и на мн. др.).

От моето представяне на дисертацията до тук с положителност за уважаемия Научен съвет не е останало в тайна изцяло позитивното ми отношение към темата, към замисъла и начина на разрешение на поставените научни задачи в представената работата, както и от добитите научни резултати. Към това бих добавил още и добрите свои впечатления от самопреценката на автора за неговите собствени приноси. Димитров аргументира действително направеното от него с трезво разбиране и с убедителни доводи обосновава очертаната собствена нова изследователска перспектива. Авторефератът може да бъде приет с пълно доверие като представителен за неговия труд – издържан в стилистиката на изложението от основното произведение, той сменя в концентриран вид и дава точна представа за широката емпирична и методологическа основа на изследването, за

аналитичните техники, проведени в него, както и за дълбочината и значимостта на крайните изводи.

В последна сметка, стигайки края на своята рецензия, бих обобщил така:

Книгата покрива десетки и стотици изследователски проблеми, на които авторът в обобщение на цялостния си изследователски и жизнен опит е дал достоен, високо стойностен научен отговор и е очевидна невъзможността на запознатият с труда да се произнесе наведнъж по всичко, засегнато в него. Затова отхвърлям като неоправдани протоколните изисквания за впускане в критически съждения. Изтъквайки високите резултати от проведеното научно изследване, неговото емпирично разнообразие, теоретичните, методологическите и интерпретативните му достойнства; съзнавайки видимите проекции в него на авторовото цялостно жизнено дело, знаейки, като свидетел, през годините плодотворната му академична кариера, преподавателска практика и безспорен авторитет в колегиалната общност, с пълна убеденост, приемам обсъжданото тук негово капитално произведение като достойно за присъждането на проф. Георги Димитров научната степен „Доктор по политически науки“.

Проф. днк Иван Еленков

11 юли 2022 г.

София